

**I SHO'BA. Sintetik giyohvandlikka qarshi kurashda ijtimoiy institutlarning
multidissiplinar hamkorlik modellari**

**MAHALLA, OILA VA TA'LIM MUASSASASI HAMKORLIGIDA YOSHLAR
ORASIDA GIYOHVANDLIKNING OLDINI OLISH MODEL**

G'afforova Durdona Bo'riqul qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Jismoniy madaniyat kafedrasi o'qituvchisi

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 25.05.2026

Revised: 26.05.2026

Accepted: 27.05.2026

KALIT SO'ZLAR:

*giyohvandlik
profilaktikasi, yoshlar,
mahalla, oila, ta'lim
muassasasi, ijtimoiy-
pedagogik model,
antinarkotik immunitet,
sog'lom turmush tarzi.*

Mazkur maqolada yoshlar orasida giyohvandlikning oldini olishda mahalla, oila va ta'lim muassasasi hamkorligiga asoslangan ijtimoiy-pedagogik model yoritiladi. Muammo giyohvandlikning faqat tibbiy yoki huquqiy hodisa emas, balki oilaviy muhit, tengdoshlar ta'siri, bo'sh vaqt madaniyati, raqamli axborot maydoni va tarbiyaviy nazorat bilan bog'liq murakkab ijtimoiy jarayon ekanligi bilan asoslanadi. Maqolada profilaktik faoliyatni alohida tadbirlar yig'indisi sifatida emas, balki erta aniqlash, tarbiyaviy ta'sir, psixologik qo'llab-quvvatlash, sport-sog'lomlashtirish, ma'naviy-ma'rifiy ishlar hamda monitoringni birlashtirgan tizimli jarayon sifatida tashkil etish zarurligi tahlil qilinadi. Taklif etilgan modelda mahalla, oila va ta'lim muassasasining funksional vazifalari, hamkorlik shakllari va samaradorlik mezonlari ko'rsatib beriladi.

Kirish

Yoshlar orasida giyohvandlikning oldini olish bugungi ijtimoiy-pedagogik siyosatning dolzarb yo'nalishidir. Giyohvandlik yosh avlodning jismoniy salomatligi, ruhiy barqarorligi, ta'limga munosabati va ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Raqamli axborot oqimlari kuchaygan hozirgi sharoitda profilaktik ishlarni faqat ogohlantirish tadbirlari bilan cheklab bo'lmaydi [1, B. 12].

Giyohvandlikning oldini olish faqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar yoki sog'liqni saqlash tizimi zimmasidagi vazifa emas. Bu jarayonda mahalla, oila, ta'lim muassasasi, yoshlar tashkilotlari, psixologlar, pedagoglar, tibbiyot xodimlari va jamoatchilikning muvofiqlashtirilgan harakati zarur. Ta'lim muassasasi yoshlarning bilim, dunyoqarash, huquqiy savodxonlik va ijtimoiy xulqini shakllantirsa, oila ularning kundalik hayot tarzi, qadriyatlari va emotsional muhitini belgilaydi. Mahalla esa yoshlar yashaydigan real ijtimoiy makon sifatida nazorat, qo'llab-quvvatlash va tarbiyaviy yo'naltirish vazifasini bajaradi [2, B. 24].

Shu nuqtayi nazardan, mahalla, oila va ta'lim muassasasi hamkorligida yoshlar orasida giyohvandlikning oldini olish modeli profilaktikaning maqbul ijtimoiy-pedagogik mexanizmi sifatida qaraladi. Mazkur model yoshlarni xavfli xulq-atvordan asrash, ularda zararli odatlarga nisbatan ongli rad etish pozitsiyasini shakllantirish, sog'lom turmush tarzi, sport, ma'naviy-ma'rifiy faollik va ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirishga yo'naltiriladi.

Adabiyotlar sharhi

Ilmiy manbalarda giyohvandlikka moyillik ko'pincha oilaviy nazoratning sustligi, ijtimoiy muhitdagi beqarorlik, tengdoshlar bosimi, yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etmaslik, emotsional zo'riqish va shaxsiy irodaviy sifatlarning yetarli rivojlanmagani bilan izohlanadi [3, B. 41]. Pedagogik tadqiqotlarda profilaktika shaxsni zararli omillardan oldindan himoyalash, ijobiy qadriyatlar tizimini shakllantirish va ijtimoiy foydali faoliyatga jalb etish jarayoni sifatida talqin qilinadi [4, B. 28].

Psixologik yondashuvlarda o'smirlik va yoshlik davrida mustaqillikka intilish, o'zini namoyon qilish ehtiyoji, tengdoshlar fikriga yuqori darajada bog'liqlik hamda emotsional sezgirlik xavfli xulq-atvorga moyillikni kuchaytiruvchi omillar qatorida baholanadi [5, B. 63]. Shu sababli profilaktika jarayonida faqat ma'ruza o'qish yoki taqiqlash yetarli emas; yoshning shaxsiy tanlovi, hayotiy maqsadi, irodaviy barqarorligi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlanishi ustida ishlash talab etiladi.

Xalqaro tajribada giyohvandlik profilaktikasining samarali yo'nalishlari sifatida maktab va jamoa hamkorligi, oilaviy maslahat, psixologik yordam, sport va madaniy faoliyatga jalb

etish, hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish hamda xavf guruhidagi yoshlar bilan individual ishlash mexanizmlari ko'rsatiladi [6, B. 17]. Demak, antinarkotik immunitetni shakllantirish uchun yoshlar atrofida ijobiy, qo'llab-quvvatlovchi va nazorat qiluvchi ijtimoiy muhit yaratilishi zarur.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada mavzuni yoritishda tizimli yondashuv, ijtimoiy-pedagogik tahlil, qiyosiy tahlil, modellashtirish, pedagogik kuzatuv va umumlashtirish metodlariga tayanildi. Tizimli yondashuv mahalla, oila va ta'lim muassasasini alohida subyektlar sifatida emas, balki yagona profilaktik maydonning o'zaro bog'liq tarkibiy qismlari sifatida o'rganish imkonini beradi. Modellashtirish esa har bir institutning vazifasi, ta'sir yo'nalishi, hamkorlik shakli va natijadorlik mezonlarini belgilashga xizmat qiladi.

Tadqiqotning nazariy asosini yoshlar tarbiyasi, sog'lom turmush tarzi, ijtimoiy profilaktika, psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash va oilaviy tarbiya masalalariga oid qarashlar tashkil etadi. Amaliy jihatdan esa mahalla, oila va ta'lim muassasasi hamkorligini kuchaytirish orqali xavf omillarini erta aniqlash, individual profilaktik suhbatlar, sport-sog'lomlashtirish tadbirlari, ota-onalar bilan maslahatlashuvlar va axborot xavfsizligi bo'yicha tushuntirish ishlarini yagona modelga birlashtirish zarurligi asoslanadi.

Tahlil va natijalar

Mahalla, oila va ta'lim muassasasi hamkorligiga asoslangan profilaktik modelning asosiy g'oyasi shundan iboratki, yoshlarning xulq-atvori, qiziqishlari, muloqot muhiti va bo'sh vaqtini faqat bitta tashkilot to'liq kuzata olmaydi. Ta'lim muassasasi o'quvchi yoki talabaning ta'lim jarayonidagi faolligini, intizomini va tengdoshlari bilan munosabatini tahlil qilsa, oila uning kundalik odatlari, emotsional holati va shaxsiy ehtiyojlarini yaxshiroq biladi. Mahalla esa yoshning yashash hududi, do'stlar doirasi va jamoatchilikdagi ishtirokini baholash imkoniyatiga ega [7, B. 52].

Taklif etilayotgan model uch subyektning aniq funksional taqsimotiga asoslanadi. Oila tarbiyaviy nazorat, mehr-muhabbat, ishonchli muloqot va shaxsiy namuna manbai bo'lishi kerak. Ta'lim muassasasi yoshlarning bilim, huquqiy savodxonlik, sog'lom turmush tarzi madaniyati va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantiradi. Mahalla esa yoshlarning ijtimoiy faolligini qo'llab-quvvatlaydi, oilalar bilan ishlaydi, ehtiyojmand yoki xavf guruhidagi yoshlarni aniqlashda muhim vositachi vazifasini bajaradi.

Modelning birinchi bo'g'ini diagnostik bosqichdir. Bu bosqichda sinf rahbari, tyutor, psixolog, mahalla yoshlar yetakchisi va ota-onalar hamkorligida yoshlarning darsga qatnashishi, xulq-atvori, bo'sh vaqti, muloqot doirasi, emotsional holati va qiziqishlari tahlil

qilinadi. Diagnostika jarayonida yoshni ayblash emas, balki xavf omillarini erta aniqlash va unga o'z vaqtida yordam ko'rsatish tamoyili ustuvor bo'lishi lozim.

Ikkinchi bo'g'in axborot-ma'rifiy bosqich hisoblanadi. Unda giyohvandlikning salbiy oqibatlari, huquqiy javobgarlik, sog'lom turmush tarzi, internetdagi xavfli takliflardan himoyalaniish, shaxsiy xavfsizlik va hayotiy maqsadlarni belgilash mavzularida trening, davra suhbat, uchrashuv va interaktiv mashg'ulotlar tashkil etiladi. Bunda quruq nasihatdan ko'ra hayotiy vaziyatlar, keyslar, savol-javob va guruhii muhokama samaraliroqdir.

Uchinchi bo'g'in tarbiyaviy-profilaktik faoliyatni qamrab oladi. Yoshlarni sport to'garaklari, ijodiy klublar, volontyorlik harakati, mahalla tadbirlari, tanlovlar va ijtimoiy loyihalarga jalb qilish zararli odatlarga qarshi muhim omildir. Sport mashg'ulotlari irodaviy sifatlar, jamoaviylik, intizom, maqsadga intilish va o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi [8, B. 35].

To'rtinchi bo'g'in psixologik qo'llab-quvvatlashdan iborat. Xavf guruhidagi yoshlar bilan individual suhbat, ota-onalar bilan maslahat, stressni boshqarish, nizoli vaziyatlardan chiqish, o'z-o'zini baholashni tiklash va motivatsiyani kuchaytirish ishlari olib boriladi. Bu jarayonda maxfiylik, ishonch, shaxs sha'nini hurmat qilish va yoshni ijtimoiy tamg'alashga yo'l qo'ymaslik tamoyillari qat'iy saqlanishi kerak.

1-jadval. Mahalla, oila va ta'lim muassasasi hamkorligida giyohvandlik profilaktikasi modeli

Hamkor subyekt	Asosiy vazifasi	Faoliyat shakllari	Kutiladigan natija
Oila	Tarbiyaviy nazorat va emotsional qo'llab-quvvatlash	Ochiq muloqot, kundalik nazorat, ota-onalar mas'uliyatini kuchaytirish	Yoshda ishonch, mas'uliyat va zararli odatlarga salbiy munosabat shakllanadi
Ta'lim muassasasi	Bilim, huquqiy savodxonlik va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish	Trening, psixologik diagnostika, sport va to'garak faoliyati	Antinarkotik immunitet va ijtimoiy faollik kuchayadi
Mahalla	Ijtimoiy nazorat va jamoaviy qo'llab-quvvatlash	Yoshlar yetakchisi faoliyati, mahalla	Xavf guruhidagi yoshlar erta aniqlanadi va

		tadbirlari, oilalar bilan ishlash	qo'llab-quvvatlanadi
Psixolog va mutaxassislar	Individual yordam va korreksion ish	Maslahat, individual suhbat, stressni kamaytirish mashg'ulotlari	Psixologik barqarorlik va o'zini boshqarish ko'nikmalari rivojlanadi

Jadvaldan ko'rinadiki, profilaktik ish samaradorligi har bir subyektning alohida harakatida emas, balki ularning yagona maqsad asosida muvofiqlashtirilgan faoliyatida namoyon bo'ladi. Agar oila muammoni yashirsa, ta'lim muassasasi faqat rasmiy tadbir bilan cheklansa yoki mahalla faqat nazorat funksiyasini bajarib, tarbiyaviy yordamni kuchaytirmasa, model kutilgan natijani bermaydi. Shuning uchun hamkorlikda ochiqlik, muntazam aloqa, mas'uliyat taqsimoti va natijani baholash mexanizmi bo'lishi zarur.

Muhokama

Giyohvandlik profilaktikasida eng muhim masalalardan biri yoshlar bilan ishlashda qo'rqitish yoki jazolash usuliga haddan tashqari tayanib qolmaslikdir. Huquqiy javobgarlik haqida tushuntirish zarur, biroq profilaktikaning pedagogik samaradorligi yosh ongida sog'lom tanlov qilish ehtiyojini shakllantirish bilan belgilanadi. Yosh o'z hayoti, salomatligi, oilasi, kelajagi va jamiyat oldidagi mas'uliyatini anglagandagina zararli odatlarni ongli ravishda rad eta oladi [9, B. 21].

Taklif etilgan modelning ustunligi shundaki, u yoshlarni faqat nazorat obyekti sifatida emas, balki ijtimoiy faol, mustaqil fikrlovchi va o'z kelajagi uchun mas'ul shaxs sifatida ko'radi. Bu yondashuvda profilaktika jarayoni taqiqlash bilan emas, balki muqobil ijobiy faoliyat yaratish bilan kuchaytiriladi. Sport, ijod, kitobxonlik, kasbga yo'naltirish, volontyorlik va ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar yoshlarning ijobiy energiyasini to'g'ri yo'naltirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Yoshlar orasida giyohvandlikning oldini olish mahalla, oila va ta'lim muassasasining muvofiqlashtirilgan hamkorligini talab qiladigan ijtimoiy-pedagogik jarayondir. Oila yoshning emotsional muhiti va kundalik nazoratini ta'minlaydi, ta'lim muassasasi huquqiy savodxonlik, sog'lom turmush tarzi va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi, mahalla esa real ijtimoiy muhitda qo'llab-quvvatlash va erta aniqlash vazifasini bajaradi. Taklif etilgan modelning diagnostik, axborot-ma'rifiy, tarbiyaviy-profilaktik, psixologik qo'llab-

quvvatlash va monitoring bosqichlari izchil amalga oshirilsa, yoshlarning antinarkotik immuniteti, ijtimoiy mas'uliyati va sog'lom hayotga intilishi kuchayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son.
2. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. 2016-yil 14-sentabr, O'RQ-406-son.
3. O'zbekiston Respublikasining "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida"gi Qonuni. 1999-yil 19-avgust, 813-I-son.
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. - Toshkent: O'zbekiston, 2021.
5. Mavlonova R., To'rayeva O., Xoliqberdiyev K. Pedagogika. - Toshkent: O'qituvchi, 2018.
6. G'oziyev E. Psixologiya. - Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2019.
7. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. edition. - Vienna, 2018.